UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Beslissen de Britse verkiezingen over het lot van Groot-Brittannië én Europa?

Marácz, L.

Publication date
2019
Document Version
Final published version
Published in
Armex

Link to publication

Citation for published version (APA):
Marácz, L. (2019). Beslissen de Britse verkiezingen over het lot van Groot-Brittannië én Europa? *Armex*, *102*(5), 10-11. https://onsleger.nl/wp-content/uploads/2019/12/Armex_2019_5.pdf

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:17 Nov 2026

ONAFHANKELIJK DEFENSIEMAGAZINE
UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE VERENIGING ‘ONS LEGER’

ARMEX

Meer dan 100 jaar op de bres voor de krijgsmacht

Eerste operationele F-35 landt op Vliegbasis Leeuwarden
China als ‘nabije Arctische staat’
M1 Abrams tanks per binnenvaartschip naar achterland

102e jaargang december 2019 | nummer 5

Boekbespreking

Slagveld internet

Jan van den Berg

Spionage en sabotage zijn van alle tijden. De komst van digitale technologie heeft aan deze verschijnselen een nieuwe dimensie toegevoegd. Internet en de computersystemen die ermee zijn verbonden, zijn een nieuw slagveld geworden. In tegenstelling tot gevechten, veldslagen en oorlogen in de reële wereld, onttrekt dit slagveld zich grotendeels aan het zicht. Veelal zijn alleen hackers, digitale rechercheurs en medewerkers van veiligheidsdiensten zich bewust van de werkelijke omvang van de digitale gevechten.

Het boek 'Het is oorlog maar niemand die het ziet' van Volkskrant-journalist Huib Modderkolk geeft een inkijk in wat zich op internet afspeelt. Hij baseert zich op vele gesprekken met mensen die soms met name genoemd worden, maar die vaker alleen als anonieme bron worden opgevoerd.

De titel van het boek laat weinig te raden over de inhoud, maar is op zichzelf wat problematisch. Veel van wat Modderkolk beschrijft is zeker te karakteriseren als oorlog. Dat geldt bijvoorbeeld voor de (zeker ten dele geslaagde) poging van de Verenigde Staten en Israël om met het computervirus Stuxnet schade aan te richten aan Iraanse ultracentrifuges voor uraniumverrijking. In 2017 zorgde het door Russische hackers verspreide virus Petya in Oekraïne voor massale ontwrichting van bedrijven doordat het een boekhoudprogramma aantastte en zo computers onbruikbaar maakte. Het virus kwam ook terecht bij een containeroverslag van APM Terminals in de haven van Rotterdam. Het gevolg was dat deze dagenlang niet functioneerde. Ook dit kunnen we omschrijven als een oorlogsdaad.

Maar of dat ook geldt voor de hack van de Britse inlichtingendienst GCHQ en de Amerikaanse dienst NSA bij Gemalto, is de vraag. In 2015 werd duidelijk dat deze diensten toegang hadden tot het hart van het digitale netwerk van dit Franse bedrijf, dat jaarlijks zo'n twee miljard simkaarten maakt. Deze worden beveiligd met een zogeheten KI-code. GCHQ en de NSA hebben waarschijnlijk miljoenen van deze codes kunnen downloaden. Daarmee hadden ze toegang tot de inhoud van het onderschepte telefoonverkeer met de bewuste simkaarten. Of dit oorlog is, kunnen we ons afvragen. Spionage is het zeker.

Verder zijn er de individuele hackers, die met kennis van zaken en vasthoudendheid soms verrassend diep kunnen doordringen in netwerken van bedrijven en overheidsorganisaties, waarvan de beveiliging essentieel is.
Meestal zijn dergelijke hacks overigens mogelijk, doordat de bedrijven in kwestie zelf enorme gaten laten vallen in hun digitale beveiliging. Hoe ernstig het lek ook is; hier is eerder sprake van vandalisme dan van oorlog.

Met het tweede deel van de titel gaat Modderkolk echt de mist in. Het is eenvoudigweg niet waar, dat niemand ziet wat de ernst is van digitale aanvallen. Iedereen die het nieuws een beetje volgt, weet dat Russische hackers hebben geprobeerd verkiezingen in het Westen te beïnvloeden. Ook Stuxnet is wijd en zijd bekend.

Minder bekend bij het publiek is wellicht dat er dagelijks grote inspanningen geleverd worden om digitale infrastructuur te beveiligen en de gevolgen van hacks te bestrijden. Bij Nederlandse overheidsdiensten zoals de AIVD, MIVD en de politie alleen al zijn dat honderden personen en in het Nederlandse bedrijfsleven moeten het er nog meer zijn. Zij weten hoe groot de dreigingen kunnen zijn.

Het is oorlog maar niemand die het ziet
Huib Modderkolk
Uitgeverij Podium
ISBN 9789057599804
256 blz.
€ 20,50

Een belangrijk kenmerk van het digitale slagveld is dat niemand kan zeggen hoe het er precies uitziet. Een goed voorbeeld hiervan is de toegang die de AIVD in de periode 2014 - 2017 had tot een beveiligingscamera in een pand in Moskou van waaruit het Russische hackersteam Cozy Bear opereerde. In de periode dat dit team aanvallen uitvoerde op de Amerikaanse Democratische Partij, konden medewerkers van de AIVD letterlijk meekijken via deze camera. Daardoor konden ze hun collega's van de FBI op de hoogte houden welke leden van Cozy Bear actief waren en wat ze deden. De FBI waarschuwde de Democratische Partij dat hun computersysteem gehackt was. De Democraten geloofden dit nauwelijks, waardoor ze geen maatregelen namen.

Dit voorval maakt drie dingen duidelijk. In de eerste plaats hoe diep digitale spionnen kunnen doordringen. In dit geval van de AIVD en Cozy Bear. Verder laat het zien dat ook doorgewinterde, professionele hackers als die van Cozy Bear, niet altijd in de gaten hebben dat ze zelf zijn gehackt. Omgekeerd kan dit de AIVD of MIVD dus ook gebeuren. In de derde plaats is dit voorval een bewijs dat laksheid, van de Democraten in dit geval, een van de redenen is dat hacks kunnen plaatsvinden.

Wat voor kritiek we ook kunnen hebben op de titel van het boek van Modderkolk, het eindoordeel kan niet anders dan positief zijn. Ondanks het noodzakelijke gebruik van anonieme bronnen, maken zijn verhalen een betrouwbare indruk. Ze geven een inkijk in de schimmige wereld van spionage, sabotage en vandalisme op internet. De belangrijkste les die we er als particuliere lezer van kunnen leren is niet nieuw, maar o zo belangrijk: dat we onze digitale veiligheid veel serieuzer moeten nemen, dan de meesten van ons gewend zijn te doen.

Op de Korrel

Defensie en de verkiezingen

Kolonel b.d. drs. A.E. de Rooij

Ze lijken nog ver weg, de Tweede Kamerverkiezingen begin 2021, maar de politieke partijen zijn al druk met de voorbereiding. Daarbij hoort het schrijven van een verkiezingsprogramma. Dat is een behoorlijk lastige klus. Daarom heeft de Werkgroep Defensiebeleid & Krijgsmacht van de Gezamenlijke Officierenverenigingen – waarvan ik deel uitmaak – besloten de politiek een handje te helpen door alvast een defensieparagraaf op te stellen. Omdat de inhoud ervan in lijn ligt met de doelstellingen van de KNV 'Ons Leger', wil ik u graag deelgenoot maken van de inhoud ervan.

"Onze waarden en belangen verdedigen wij in bondgenootschappelijk verband"

De krijgsmacht is bij uitstek de verdediger van essentiële waarden die in de Grondwet zijn vastgelegd. Zij doet dit niet alleen. Nationaal doet de krijgsmacht dit samen met onder andere politie, justitie, inlichtingendiensten en cybersecurityorganisaties. Internationaal is er een toenemend belang van het EU Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensie Beleid, o.a. gericht op het garanderen van vrede en veiligheid, vrije internationale handel en het ondersteunen van jonge democratieën. Dit vraagt een prominente rol van Defensie. Ondanks de groeiende aansprakelijkheid van de EU voor veiligheid en defensie, blijft Nederland verantwoordelijk voor haar eigen territoriale verdediging, alsmede die van het NAVO-bondgenootschap. Territoriale verdediging houdt ook in het garanderen van vrije fysieke handelsstromen, beschikbaarheid van het informatiedomein (cyber) en gebruik van de ruimte (*space*). Daarom heeft Nederland ervoor gekozen om in nationaal en internationaal verband (NAVO en EU) capaciteiten te ontwikkelen, beschikbaar te houden en zo nodig in te zetten.

"Nederland wil een betrouwbare bondgenoot zijn"

Voorkomen is beter dan genezen. Om (gewapende) conflicten te voorkomen moet de NAVO kracht uitstralen en op elk gewenst moment inzetbaar zijn. Nederland moet hieraan een evenredige bijdrage leveren (*burden sharing)* en alles op alles zetten om weer een betrouwbare bondgenoot te worden. Dit vraagt om een aanzienlijke doorgroei van het defensiebudget. Ook als de krijgsmacht weer in balans en volledig inzetbaar is, met voldoende voortzettingsvermogen, blijven voor de instandhouding en continue aanpassing uitgaven nodig van ongeveer 2% van het BBP.
De tijd van parasiteren op de Verenigde Staten is voorbij. Defensiesamenwerking binnen Europa is noodzakelijk, met name op het gebied van (synchronisatie van) defensieplannen, de ontwikkeling en aanschaf van capaciteiten en de afstemming van doctrines en werkwijzen. In de kern gaat het om interoperabiliteit, maar ook om het voorkomen van fragmentatie en duplicatie van capaciteiten. Europese samenwerking biedt daarnaast kansen voor de Nederlandse defensie-industrie. Het versterken van de Europese defensie met capaciteiten en het ontwikkelen van gezamenlijke doctrines dient zorgvuldig afgestemd te worden met de NAVO. Dit vereist een intensieve samenwerking tussen beide organisaties, waaraan ook Nederland actief haar steentje moet bijdragen.

"Veranderende dreigingen vragen om een doeltreffende en flexibele krijgsmacht"

Om berekend te zijn op snel veranderende internationale veiligheidssituaties, blijft een veelzijdig inzetbare krijgsmacht noodzakelijk. Hierbij is de eerste hoofdtaak – de bescherming van het eigen grondgebied en dat van onze bondgenoten – hèt uitgangspunt voor de organisatiestructuur, voor de aanschaf van materieel en voor opleiding en training. Adaptieve vormen van legervorming en gereedstelling zijn nodig om robuust, wendbaar én slagvaardig in het hele crisisspectrum te kunnen optreden.
De Nederlandse krijgsmacht moet blijven innoveren. De ontwikkeling van nieuwe capaciteiten voor hybride en multi-domein oorlogvoering moet worden versneld. De nieuwste technieken op het gebied van ICT en *Artificial Intelligence* zullen bijdragen aan toenemend informatiegestuurd optreden. De krijgsmacht zal moeten beschikken over voldoende opties om snel en adequaat te kunnen reageren op de nieuwe vormen van oorlogvoering waarmee zij wordt geconfronteerd.

"Zonder mensen geen krijgsmacht, geen vrede en veiligheid"

Militairen zijn trots op hun werk voor vrede en veiligheid in Nederland en daarbuiten. Vrede en veiligheid zijn echter niet vanzelfsprekend en zeker niet gratis. In de krijgsmacht staan de mensen dan ook voorop. Mensen die willen dienen in de krijgsmacht en bereid zijn een stuk eigen vrijheid op te geven voor de vrijheid van ons allemaal. Onze militairen zijn vaak lang van huis om, met gevaar voor eigen leven, inhoud te geven aan de uitvoering van de drie hoofdtaken van defensie. Soms zelfs tegen de hoogste prijs. Daarom is het terecht dat zij een bijzondere rechtspositie hebben en is (na)zorg van groot belang.
De demografische ontwikkelingen in de komende jaren bieden voldoende mogelijkheden om het merendeel van de functies goed te vullen. Voorwaarde is wel een concurrerend pakket aan arbeidsvoorwaarden. Momenteel is dat niet het geval. Daarom moeten de primaire en secondaire arbeidsvoorwaarden voor militairen tegen het licht worden gehouden en waar nodig verbeterd. Immers, zonder onze mensen is er geen krijgsmacht en staan vrede en veiligheid op het spel.

Verder in dit nummer

Op de vorige bladzijde staat een boekbespreking van onze medewerker Jan van den Berg met de titel **Slagveld internet**. Op de bladzijden 4 en 5 vindt u een verslag van een gedenkwaardige gebeurtenis van de hand van Gertjan van der Wal: **Eerste operationele F-35 landt op Vliegbasis Leeuwarden. F-009 met schuim gedoopt.** Een tweede reportage van zijn hand treft u aan op de bladzijden 12 en 13: **M1 Abrams tanks per binnenvaartschip naar achterland. Primeur bij Amerikaanse troepenverplaatsing**. Ook Kees Homan heeft twee bijdragen aangeleverd. Op de bladzijden 6-9 bespreekt hij de situatie in het kruitvat van het Midden-Oosten: **Libanon**. Op de bladzijden 18 en 19 kunt u zijn column vinden. Onder de titel **China als 'nabije Arctische staat'** behandelt hij de rol van China in het noordpoolgebied. De bijdrage van onze andere columnist László Marácz staat op de bladzijden 10 en 11. Hij gaat in op een actuele kwestie in **Beslissen de Britse verkiezingen over het lot van Groot-Brittannië én Europa?** Een historische bijdrage van de hand van Tjeerdjan Nieuwenhuis staat op de bladzijden 14-17. Hij behandelt **De slag bij Poltava**. Het **Keerpunt in de Grote Noordse Oorlog.**

Foto cover: Een M1 Abrams tank wordt in de haven van Vlissingen in een binnenvaartschip geladen. Foto: Sgt Kyle Larsen (US Army).

Eerste operationele F-35 landt op Vliegbasis Leeuwarden

F-009 met schuim gedoopt

Tekst: Gertjan van der Wal. Foto's: Mediacentrum Defensie

Op Vliegbasis Leeuwarden landde donderdag 31 oktober de F-009. Het was de eerste operationele F-35 van 322 Squadron van de Koninklijke Luchtmacht op Nederlandse bodem. De kist werd gebouwd in het Italiaanse Cameri. Bij aankomst werd de straaljager met schuim gedoopt.

De Koninklijke Luchtmacht trok alle registers open om de F-35 Lightning II welkom te heten. Op twee grote tribunes woonden niet alleen genodigden de thuiskomst van de eerste straaljager van de vijfde generatie bij. Via een livestream kon de hele wereld getuige zijn. Alle belangstellenden zagen de F-009 rond 15.30 uur landen op Vliegbasis Leeuwarden.
Ondanks de strakke regie verliep de binnenkomst niet helemaal zoals gepland. Vanwege rook in de cockpit maakte eerst een F-16 van Volkel op het Friese veld een noodlanding. Dat resulteerde echter slechts in een kleine vertraging, waarna de F-35, verzegeld door de andere F-16, een Spitfire en een Hawker Hunter een *flypast* maakte.

Bij het platform van 322 Squadron wachtte de traditionele welkomstdouche door de luchtmachtbrandweer.

Welkomstdouche

Eenmaal geland maakte de kist een rondje over de vliegbasis, zodat het luchtmachtpersoneel op het veld de nieuwe aanwinst kon zien. Al taxiënd bij het platform van 322 Squadron aangekomen, wachtte de traditionele welkomstdouche door de luchtmachtbrandweer. Dat ging niet helemaal zoals het hoort, want in plaats van water spoot één van de E-One-blusvoertuigen schuim. Dat resulteerde in de opmerking van de ceremoniemeester dat de kist in ieder geval schoon werd opgeleverd.

De kist werd in ieder geval schoon opgeleverd.

De F-009 is niet de eerste F-35 die in Nederland landde. De Lightning II maakte eerder al zijn opwachting in ons luchtruim. Twee JSF's, zoals ze in de volksmond heten, landden 23 mei 2016 op Vliegbasis Leeuwarden. Het land maakte in de daaropvolgende drie weken met belevingsvluchten kennis met de F-001 en F-002. Die toestellen gaven ook *acte de présence* tijdens de Luchtmachtdagen op Leeuwarden. Dat was dit jaar eveneens het geval met de F-001 en F-008 op de open dagen van Volkel.
Toch werd de komst van de F-009 feestelijk gevierd. De F-35 was namelijk lange tijd politiek omstreden, meldt Defensie zelf. "De Tweede Kamer debatteerde ruim een decennium over de aanschaf. De ontwikkeling van het toestel kampte met enorme kostenoverschrijdingen en grote vertragingen."

Enorme omslag

Een van de sprekers tijdens de plechtigheid was staatssecretaris Barbara Visser van Defensie. "Iets meer dan veertig jaar geleden werd op deze plek de eerste Nederlandse F-16 verwelkomd. 'Het vliegtuig van de toekomst', werd het genoemd. Waar de F-16 voor het eerst een computergestuurd besturingssysteem gebruikte, spelen computers en software zo'n grote rol bij de F-35 dat het ook wel eens een vliegende laptop wordt genoemd. Dat betekent een enorme omslag in ons werken."

Basiscommandant kolonel Arnoud Stallman ziet de eerste F-35 voor Leeuwarden over de ceremonieplaats scheren.

Een van die vliegers die dat in de praktijk ervaart, is overste Ian Knight. Als commandant van 322 Squadron had hij de eer om de kist naar Leeuwarden te vliegen. "Hij vloog als een scheermes. De Italianen hebben super werk afgeleverd en veel *support* gegeven: het toestel stond netjes op tijd klaar, zag er fantastisch uit. Opstarten en hier naar toe vliegen, allemaal zonder problemen."
Het komende jaar ontvangt 322 squadron stapsgewijs meer F-35's, waarna het squadron afscheid neemt van de F-16. Om dat proces in goede banen te leiden, is het squadron opgedeeld in tweeën. Knight is nu commandant van het F-35-gedeelte en overste Sander Heijs van het F-16-deel. "Dat kan gewoon naast elkaar."

Samen sterker
Commandant Luchtstrijdkrachten, luitenant-generaal Dennis Luyt, wees tijdens zijn speech op het belang van de F-35 voor de gehele krijgsmacht en niet alleen de luchtmacht. "Samen staan we sterker. Een formatie F-35's aan het werk met een fregat op volle zee, of met een commando of MARSOF'er ergens ver weg in een woestijn. De *quarterback* en spelbepaler die met *air power* het team in staat stelt te winnen. Onze tegenstanders verslaan op basis van ongeëvenaard overzicht."

Voorlopig kan Luyt in Nederland nog geen formatie Lightning II's de lucht in sturen. De luchtmacht beschikt al over acht F-35, maar die zijn permanent aangewezen voor onder meer opleidings- en trainingsdoeleinden. Deze straaljagers staan op Luke Air Force Base in Arizona in de Verenigde Staten. In tegenstelling tot de 'Europese' F-009 zijn deze straaljagers door fabrikant Lockheed Martin in Amerika gebouwd.

De Italiaanse fabrikant Leonardo 'bouwt' de rest van de 46 bestelde F-35's voor de luchtmacht. De fabriek heeft een productielijn voor de vleugelsectie, die samen met de drie aangeleverde andere hoofdcomponenten op de assemblagelijn in elkaar worden gezet. In totaal rollen er voor de Koninklijke Luchtmacht 38 F-35's uit die fabriek. Als onderdeel van de compensatieorders is zo'n tien jaar geleden afgesproken dat Italië onze en hun eigen toestellen voor de Aeronautica Militare afbouwt.

Motoronderhoud
Nederland haalde bij die onderhandelingen het motorenonderhoud binnen van in ieder geval de door Leonardo gebouwde F-35's voor onze en de Italiaanse luchtmacht. Dat gebeurt bij het Logistiek Centrum Woensdrecht. Daar bevindt zich ook het F-35 Warehouse. In deze Europese centrale opslagplaats liggen alle reserveonderdelen. Het gaat hierbij om opslag, verzending en het beheer van deze goederen voor uiteindelijk ruim vierhonderd Europese F-35's.

Binnen nu en vijf jaar beschikt de luchtmacht over 46 van deze vijfde generatie straaljagers. Met een investering van zo'n 5 miljard euro is het de grootste wapenaankoop in de Nederlandse geschiedenis. De Lightning II's worden niet alleen op Leeuwarden gestationeerd, maar ook op Vliegbasis Volkel. Dat veld ontvangt zijn eerste F-35 in 2021. Zover is het echter nog niet. De F-010 sluit zich als volgende stap in de instroom nog dit jaar aan bij 322 Squadron.

De F-35 wordt ook wel eens een vliegende laptop genoemd

Minister Ank Bijleveld spreekt vlieger Ian Knight toe. Commandant der Strijdkrachten Rob Bauer luistert mee.

De aanschaf van de F-35 is de grootste wapenaankoop in de Nederlandse geschiedenis

Flypast van de F-35, een Spitfire, een Hawker Hunter en een F-16.

Libanon

Mr. drs. C. Homan

Libanon staat bekend als het kruitvat van het Midden-Oosten. De 'stabiliteit' in dit land wordt immers bedreigd door de spanningen tussen aan de ene kant Iran en aan de andere kant de zogenoemde soennitische alliantie (bestaande uit Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en bij gelegenheid Egypte), Israël en de Verenigde Staten.

Libanon staat dan ook vaak in het middelpunt van de conflicten in het Midden-Oosten. Dit ondanks de kleine oppervlakte van het grondgebied, maar vooral vanwege zijn grenzen met Syrië en Israël en de unieke complexe sektarische opbouw van het land zelf. Libanon is van groot belang voor naburige landen in hun strijd om regionale invloed te verwerven. Het land is bovendien de thuisbasis voor Hezbollah. Deze militante groepering is een van de machtigste politieke en militaire actoren in de regio. Zo maakt deze groepering ook deel uit van het Libanese kabinet. Hezbollah is zowel religieus als ideologisch en strategisch, nauw verbonden met Iran. Het is ook de enige politieke groepering in Libanon die het toegestaan is over een militie te beschikken die niet binnen de nationale bevelsstructuur valt. Hoewel de nationale Libanese krijgsmacht de steun geniet van de Verenigde Staten en Frankrijk, zijn haar gevechtsmiddelen vrij bescheiden vergeleken met die van Hezbollah.

Kaart en Vlag van Libanon. Afbeelding: Wikimedia Commons

Libanon is de thuisbasis voor Hezbollah

Geografie

Ter nadere oriëntatie het volgende. Libanon is een klein (10.400 vierkante km) en dichtbevolkt land (6,7 miljoen inwoners) gelegen aan de uiterste oostkust van de Middellandse Zee in Azië (kustlijn 225 km). In het zuiden grenst het aan Israël (grenslijn 79 km) en in het oosten en noorden aan Syrië (grenslijn 375 km). Parallel met de vlakke kuststrook loopt het Libanongebergte. De oostgrens met Syrië wordt gemarkeerd door het gebergte van de zogeheten Anti-Libanon. Tussen de twee gebergtes loopt de Bekavallei. Libanon wordt vaak beschouwd als de toegangspoort van Europa naar West-Azië en in Azië als de poort naar de Westerse wereld.
De bevolking van Libanon staat in de Arabische wereld bekend om haar handelsgeest en is hoog opgeleid. De belangrijkste economische sectoren zijn de handel, de financiële dienstverlening, het toerisme en de industrie.

Religie

Libanon is al eeuwenlang een vluchtplaats voor minderheden in de regio. Het land erkent officieel vier religieuze gemeenschappen van de Islam (o.a. Sjiieten, Soennieten, Alevieten) en daarnaast de Druzen en twaalf christelijke kerken.
Libanese leiders creëerden - om sektarisch conflict te vermijden - een confessioneel systeem dat de macht verdeelt tussen de religieuze sektes op basis van hun percentage van de bevolking. De religies in Libanon zijn momenteel verdeeld over de Islam 54% (27% Sjiitisch en 27% Soennitisch); Christendom 40%; en Druzen 5,2%.

Soennieten-Sjiieten

Libanon beschouwt de vrede tussen de vele politieke facties als een grote verworvenheid en zelfs als een existentiële noodzaak. Niettemin tolereert Libanon een zekere Iraanse invloed die de soennitische tegenstanders van Iran echter als schadelijk beschouwen voor hun geopolitieke belangen.
In november 2016 werd Michel Aoun gekozen tot president. Hoewel hij een Maronitisch-Christen is, werd hij verkozen met belangrijke steun van Hezbollah. Hiermee ging Libanon een nieuwe fase in als goedgezinde natie ten aanzien van Iran (sjiitisch), Syrië (aleviets-sjiitisch) en Irak (sjiitisch).

Geschiedenis

Libanon kent een rijke geschiedenis. Het huidige Libanese grondgebied was gedurende duizenden jaren de thuisbasis van een groot aantal beschavingen en culturen. Sinds 1516 maakte Libanon deel uit van het Ottomaanse Rijk. Nadat in WO-1 het Ottomaanse Rijk verslagen was door de Geallieerden, werden in 1920 - na de Conferentie van San Remo - Libanon en Syrië Franse mandaatgebieden.

De Bekavallei loopt tussen het Libanon- en het Anti-Libanongebergte. Foto: Wikimedia Commons, Nassif.seif

Voor een goed begrip van de huidige situatie in Libanon is kennis van de recente geschiedenis nodig. Zo werd Libanon In 1943 een onafhankelijke republiek. In het zogenaamde Nationale Pact van 1943 is vastgelegd dat de voornaamste politieke functies verdeeld zijn over de belangrijkste etnisch-religieuze groepen: de president is een Maronitisch christen; de premier is een soennitische moslim; en de parlementsvoorzitter is een sjiitische moslim. Tot voor kort waren dat resp. Michel Aoun, Saad Hariri, en Nabih Berry.

Gedurende de jaren '40 en '50 was de situatie stabiel en de jaren '50 en '60 kenmerkten zich als tijden van grote economische voorspoed en een ver doorgedreven markteconomie.
In 1958 kwamen moslims in opstand en eisten een nieuwe volkstelling. Zij achtten de volkstelling uit 1932 achterhaald. Moslims maakten inmiddels immers de meerderheid van de bevolking uit. De Libanese regering gaf bovendien geen gehoor aan de eisen van de moslims voor verbetering van de publieke voorzieningen voor hen. Onder president Eisenhower werd met Amerikaanse steun de opstand van de moslims onderdrukt.

In 1958 werd met Amerikaanse steun de opstand van de moslims onderdrukt. Foto: Flickr, US Navy Seabee Museum

Libanese burgeroorlog

De periode 1975-1990 staat bekend als de Libanese burgeroorlog. In deze periode werd herhaaldelijk door verschillende partijen gestreden. De volgende korte behandeling van deze oorlog beperkt zich tot de belangrijkste gebeurtenissen.

De oorlog brak uit toen de verschillende partijen niet alleen onderling verdeeld, maar ook in strijd met elkaar waren. In 1976 trokken Syrische troepen Libanon binnen om de vrede te herstellen, maar ook om de Palestijnen in toom te houden. Arabische staten keurden de Syrische aanwezigheid goed als een Arabische Afschrikkingsmacht.

Libanon is al eeuwenlang een vluchtplaats voor minderheden in de regio

Als vergelding voor een Palestijnse aanval, lanceerde Israël in 1978 een grote invasie van zuidelijk Libanon. De operatie Litani was een Israëlische militaire operatie tot aan de rivier de Litani. Het doel was om de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO) naar het noorden van de rivier te verdrijven. Dit lukte. Daarna trok Israël zich gedeeltelijk terug en werden er vredestroepen geplaatst onder de naam United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL). (Nederland leverde van 1979 tot en met 1985 een bijdrage aan UNIFIL en was van september 2006 tot maart 2008 betrokken bij de maritieme tak van UNIFIL).

De PLO was in de jaren zeventig een belangrijke machtsfactor in Libanon. Foto: Wikimedia Commons, original scan by Tiamat; crop, cleanup and re-up by Jaakobou

De Israëlisch-Libanese Oorlog in 1982 volgde op de poging tot moord op de Israëlische ambassadeur in Groot-Brittannië door een Palestijnse splintergroep. De door Israël gevoerde operatie Vrede voor Galilea werd op het grondgebied van Libanon uitgevochten door enerzijds Israël en verschillende christelijke Libanese milities en anderzijds de PLO en Syrië. Het Israëlische doel was de PLO zoveel mogelijk uit Libanon te verdrijven.

Nadat de PLO ingesloten geraakt was in Beiroet, trok deze organisatie zich vanaf augustus 1982 terug uit Libanon. In september 1982 werden bloedbaden door een Libanese Falangistenmilitie aangericht in de vluchtelingenkampen Sabra en Shatilla. Israël werd naderhand kwalijk genomen hier niet tegen te hebben opgetreden. In 1985 trok het Israëlische leger zich terug naar het zuiden van het land. In 2000 zou Israël het laatste Libanese grondgebied ontruimen, maar hield het de strook in het zuiden met de Shebaa-boerderijen in handen [1].

Eerder was In 1989 uiteindelijk onder druk van Arabische landen het Vredesakkoord van Taif gesloten, dat officieel een einde maakte aan de burgeroorlog. Veel van het gezag van de Libanese president ging naar het kabinet, het aantal moslim parlementsleden werd vergroot en de zetels werden gelijkelijk verdeeld (50/50). Het akkoord gaf aan premier Rafik Hariri en daarmee ook aan Saoedi-Arabië en de Soennieten een feitelijk belangrijker rol binnen het politiek bestel, hetgeen tot nieuwe spanningen met de Sjiieten leidde.

Begin februari 2005 werd oud-premier Rafik Hariri bij een bomaanslag gedood. Hierna ontstonden enorme massademonstraties, waarin de terugtrekking van Syrische troepen geëist werd. Deze demonstraties en de bijbehorende protesten werden de Cederrevolutie genoemd. Hierop verlieten de Syrische troepen in hetzelfde jaar Libanon.

Nederland leverde van 1979 tot en met 1985 een bijdrage aan UNIFIL. Foto: Wikimedia Commons, Marco K.

De Israëlisch-Libanese oorlog van 2006 brak op 12 juli 2006 uit tussen Israël en de Libanese Hezbollah en duurde voort tot het staakt het vuren van 14 augustus 2006. Het Libanese leger stelde zich echter neutraal op. In deze oorlog vuurde Hezbollah 3.970 raketten op het noorden van Israël af. Veelal waren stedelijke gebieden het doelwit. Er kwamen 1.200 burgers (voornamelijk Libanezen) en 160 soldaten (voornamelijk Israëli's) om het leven.
Het conflict werd ook wel gezien als een oorlog tussen de Verenigde Staten (via Israël) en Iran (via Hezbollah). De Verenigde Staten, die een sterke invloed op Israël hebben, grepen niet in. Ook de regering van Israël zag de hand van Iran in het conflict (evenals die van Syrië). Het streng-islamitische Iran steunde op haar beurt Hezbollah, omdat die strijdt tegen de door haar zo verfoeide 'zionistische entiteit' (Israël), waarachter het de Verenigde Staten ziet.

Defensie
Het Libanees militair potentieel bestaat in feite uit twee krijgsmachten, namelijk het reguliere Libanese leger (Lebanese Armed Forces) en de militaire tak van Hezbollah. Het Libanese Leger bestaat uit circa 60.000 parate militairen (waarvan ruim 1.600 bij de luchtmacht en ongeveer 1.800 bij de marine). Daarnaast zijn er 20.000 paramilitairen. Het leger is een belangrijke stabiliserende factor in het land, maar tijdens de Libanese burgeroorlog heeft het een dubieuze rol gespeeld.
Naast het reguliere leger zijn er ook milities actief. Hezbollah beschikt over een grote legermacht (ongeveer 20.000-50.000 strijders) die vooral in het zuiden opereert. Ten tijde van de Israëlisch-Libanese Oorlog van 2006 vocht Hezbollah, en niet het leger, met Israël. De verschillende Libanese milities vechten onderling met enige regelmaat conflicten uit.
De Verenigde Staten hebben geprobeerd de Libanese strijdkrachten te steunen, die als tegenwicht konden dienen tegen Syrische en Iraanse invloed. Libanon ontvangt jaarlijks militaire hulp uit de Verenigde Staten ten bedrage van ongeveer 400 miljoen dollar.

Hezbollah
De macht van Hezbollah is voor een groot deel te danken aan de materiële steun van Iran. Vele Libanezen die geen sjiiet zijn, steunen ook deze beweging. Hezbollah is namelijk sterk nationalistisch en wordt gezien als een bolwerk tegen de Israëlische macht.
In opdracht van Iran steunt Hezbollah het Syrische regime van president Bashar al-Assad. Sinds medio 2012 namen duizenden strijders van Hezbollah deel aan de burgeroorlog.
Naast Libanon biedt Syrië voor Hezbollah aan Iran een politiek en operationeel steunpunt in de regio. Iran grenst hierdoor als het ware aan de Israëlische grens.

De grote invloed van Hezbollah op de binnenlandse politiek wordt versterkt door de reeds tien jaar bestaande coalitie met de Free Patriotic Movement (FPM), de grootste christelijke politieke partij. Deze partij is opgericht door Michel Aoun, een voormalig generaal en premier, die nu president is van Libanon. Deze onwaarschijnlijke bondgenoten erkennen zaken van wederzijds belang, in het bijzonder goede betrekkingen met Syrië en een electoraal systeem met sterke aan patronage verbonden voordelen.

Vluchtelingen
Verspreid over het Libanese grondgebied bevinden zich diverse Palestijnse vluchtelingenkampen. Deze Palestijnen zijn meestal tijdens de Arabisch-Israëlische Oorlog van 1948 naar Libanon gevlucht of verdreven. In elk geval kregen zij tot nog toe geen toestemming naar hun land terug te keren. Ze hebben in de meeste gevallen geen Libanees paspoort verkregen waardoor zij nog altijd stateloos zijn. In totaal zijn er 12 Palestijnse vluchtelingenkampen met 225.125 bewoners. In heel Libanon wonen 409.714 Palestijnse vluchtelingen. Ongeveer 10% van hen is christelijk.

Met daarnaast de ongeveer 1,5 miljoen Syrische vluchtelingen heeft Libanon per hoofd van de bevolking de meeste vluchtelingen in de wereld. Libanons infrastructuur is niet in staat geweest de vluchtelingen op te nemen. Sommige regeringsautoriteiten beschrijven dezen als een dreiging voor de veiligheid van het land. Sinds 2015 heeft de regering stappen ondernomen om de grens te sluiten voor vluchtelingen uit Syrië en maatregelen genomen die het moeilijker maken voor bestaande vluchtelingen legaal in Libanon te blijven.

De door Israël gevoerde operatie Vrede voor Galilea werd op het grondgebied van Libanon uitgevochten. Hier een uitgeschakelde Merkava-1 tank.
Foto: Wikimedia Commons, Avneref

Gedenkteken voor de bloedbaden in Sabra en Shatilla in 1982.
Foto: Wikimedia Commons, Bertramz

Libanon heeft per hoofd van de bevolking de meeste vluchtelingen in de wereld

In Libanon zijn ongeveer 1,5 miljoen Syrische vluchtelingen.
Foto: Wikimedia Commons, DFID - UK Department for International Development

Politiek en economie

De verkiezingen in mei 2018 zorgden voor een flinke verschuiving in het politieke landschap. Hariri's Soennitische Toekomst Beweging verloor een derde van haar zetels. Het sjiitische Hezbollah en zijn bondgenoten kregen er zetels bij. Na maanden van moeizame onderhandelingen kreeg Libanon dankzij een compromis eind januari jl. een nieuwe regering. Geen der partijen heeft ooit een absolute meerderheid behaald, zodat in Libanon altijd coalities moesten worden gevormd om te kunnen regeren. Hezbollah kreeg een grotere rol toebedeeld dan in vorige regeringen. In feite beschikt de beweging over een veto in het overheidsbeleid. Ondanks zijn verlies bij de verkiezingen kreeg Saad Hariri een derde termijn als regeringsleider. Hariri bekleedde de functie eerder van 2009 tot 2011, en daarna weer vanaf 2016. Eind 2017 trad hij even terug als premier. Hariri dook na zijn aankondiging van aftreden plotseling op in de Saoedische hoofdstad Riad. Na tussenkomst van de Franse president Emmanuel Macron trok hij zijn ontslag in en keerde hij terug naar Beiroet.

Libanon heeft een enorme staatsschuld en kampt al jaren met een lage economische groei en 36 procent van de bevolking die geen werk heeft. Dit terwijl de importen toenemen en de exporten krimpen. "Niemand kan zijn hoofd meer in het zand steken. Alle problemen zijn bekend en de oorzaken van corruptie, verspilling en administratieve tekortkomingen zijn ook duidelijk", aldus de soennitische premier Hariri. De elkaar versterkende economische en sociale invloed van de Syrische crisis is ook een belangrijke factor in de interne problemen. Zo wordt, zoals hiervoor reeds opgemerkt, het aantal Syrische vluchtelingen in Libanon geschat op 1,5 miljoen, terwijl de bevolking van Libanon ongeveer 6,7 miljoen groot is. Naar verwachting zullen investeringen van Saoedi-Arabië in de infrastructuur van Libanon de kwakkelende Libanese economie ten goede komen.

Sinds medio oktober jl. leggen massale straatprotesten tegen onder meer de oude politieke machtsgarde, corruptie en wanbeheer echter het land plat. De demonstranten willen dat de oude garde in zijn geheel aftreedt. Christenen en soennitische en sjiitische moslims van alle denominaties en uit het hele land hebben zich verenigd in eensgezind en spontaan verzet tegen de regering. Nadat vier ministers waren afgetreden, verdween enkele dagen later ook premier Hariri van het politieke toneel en is de binnenlandse situatie vooralsnog ongewis.

Ten slotte

Los van deze binnenlandse chaotische situatie is het ook duidelijk dat de Libanezen hun lot in de regio niet in eigen handen hebben. Er is altijd de dreiging van een verwoestende regionale oorlog waarvan Libanon het middelpunt is. Vooral de vijandschap tussen Israël en Iran is groot. Israël heeft als doelstellingen Iran en zijn *proxies* uit zuidwestelijk Syrië te verdrijven en de uitbreiding van het wapenarsenaal van Hezbollah te stoppen.

Hezbollah is in ieder geval een regionale actor van belang geworden. De oorlog in Syrië heeft de beweging veranderd van een defensieve guerrillastrijdmacht in een volwaardig leger. Het heeft een zesjarige ervaring in een verscheidenheid aan militaire landschappen, van stedelijke oorlogvoering in Aleppo tot oorlogvoering in de bergen langs de Syrisch-Libanese grens. De 20.000 tot 50.000 parate strijders van Hezbollah vormen nu de meest effectieve Arabische strijdmacht. Niet uitgesloten is dat de provocaties van Iran en Israël escaleren tot een gewapend conflict. Hier zal onvermijdelijk ook Hezbollah bij betrokken worden. Hezbollah kan bij zo'n conflict tegenwoordig zo'n 1.200 raketten per dag richting Israël afvuren. Dankzij Iran beschikt het namelijk over ongeveer 150.000 raketten

De ervaringen van Hezbollah in het Syrische conflict hebben ook vragen doen rijzen in hoeverre de uiteindelijke terugkeer van deze strijders naar Libanon van invloed zou kunnen zijn op de binnenlandse stabiliteit van het land of op de vooruitzichten voor een hernieuwd conflict met Israël. In ieder geval maakt Hezbollah weer deel uit van de Libanese regering, hetgeen kan leiden tot matiging. De uitkomst van de hierboven beschreven recente binnenlandse ontwikkelingen is echter bijzonder onzeker.

Sinds medio oktober jl. leggen massale straatprotesten het land plat. Foto: Wikimedia Commons, Shahen books

Er is een eensgezind en spontaan verzet tegen de regering

Door Israël onderschepte raketten bestemd voor Hezbollah. Hezbollah beschikt over ongeveer 150.000 raketten. Foto: Wikimedia Commons, IDF

Eindnoot

[1] De Shebaa-boerderijen vormen een klein maar politiek omstreden gebied op de grens tussen de Golanhoogten en het zuiden van Libanon. Het is ongeveer 28 km² groot en ligt op de westflank van de Hermonberg. In 1967 had Israël dit gebied veroverd en in 1981 geannexeerd. Het was toen een deel van de Golanhoogten. Toen het Israëlische leger zich in 2000 uit het zuiden van Libanon terugtrok, hield Israël deze strook land echter in handen. (Bron: Wikipedia).

Column

Beslissen de Britse verkiezingen over het lot van Groot-Brittannië én Europa?

Prof. Dr. László Marácz

De dag na het referendum over de Britse uittreding uit de Europese Unie (EU), de zogeheten Brexit, op 23 juni 2016, werden de Britten wakker in een nieuw Groot-Brittannië, immers 51,9 percent van het electoraat had gekozen voor het verlaten van de EU. Tenminste dat dachten vele stemmers in het Verenigd Koninkrijk op die dag. Nu ruim drie jaar later is het nog steeds niet duidelijk of de Britten de Unie kunnen en/of willen verlaten.

Op 23 juni 2016 werden de Britten wakker in een nieuw Groot-Brittannië

De flamboyante politicus Boris Johnson, de huidige conservatieve premier van Groot-Brittannië. Foto: Flickr, Captain Roger Fenton

De huidige conservatieve premier, de flamboyante politicus Boris Johnson die voorstander is van een Brexit heeft na vier pogingen het Lagerhuis meegekregen om op 12 december nieuwe verkiezingen te houden, zodat hij een parlementaire meerderheid voor Brexit kan afdwingen. Er is de laatste drie jaar zeer veel aandacht geweest voor de Brexit maar één aspect is onderbelicht gebleven, namelijk of uittreding van een lidstaat uit de EU überhaupt wel mogelijk is. De Britse verkiezingen op 12 december zullen hierover wellicht meer duidelijkheid verschaffen.

Europese Huis

De uitkomst van de Britse verkiezingen zullen bepalend zijn voor de vraag of het Europese Huis dat de *founding fathers* van de Europese samenwerking, zoals Robert Schuman en Jean Monnet na de Tweede Wereldoorlog hebben gebouwd wel stevig genoeg staat om de druk van een voor Europa negatieve uitslag van de Britse verkiezingen te kunnen weerstaan.

In Europa ging men na de Tweede Wereldoorlog voortvarend aan de slag om het zwaargehavende continent weer op te bouwen. Naast de economische wederopbouw, die uit de VS een impuls kreeg, was een van de aspiraties om oorlog definitief uit Europa te verbannen. De traditionele Frans-Duitse tegenstelling werd omgebogen tot een economische samenwerking, die voor beide Europese landen en hun direct omgeving, de Benelux-landen en Italië, financieel- economische voordelen zou brengen. Als gevolg hiervan kwam de Europese integratie op gang. Steeds meer nationale bevoegdheden werden aan supranationale instellingen in Brussel overgedragen en als gevolg leek zich de Europese integratie te verdiepen. Om het proces inzichtelijk te maken werden in de wetenschap theorieën ontwikkeld, die uiteindelijk een federale superstaat als eindresultaat hadden. Zo is er de school die ervan uitgaat dat er een zogeheten 'tussenruimte' is tussen het nationale en supranationale politieke speelveld. Vrij vertaald betekent dit dat als landen toetreden tot de EU, deze lidstaten en hun belangen dermate afhankelijk worden van de Unie dat simpelweg uittreden niet meer mogelijk is. Vandaar dat theoretici en beleidsmakers van de Europese integratie er nooit van uitgegaan zijn dat er lidstaten zouden uittreden. Artikel 50, het uittredingsartikel dat de uittreding van een lidstaat regelt, is pas in het Lissabon Verdrag in 2009 opgenomen. Tot dat verdrag was er in Europa helemaal niets over een eventuele uittreding geregeld.

Steeds meer nationale bevoegdheden werden aan Brussel overgedragen. Foto: European Commission

De Europese tussenruimte

De worsteling die conservatieve premiers zoals Theresa May en nu ook weer Boris Johnson doormaken om een breed platform voor de Brexit te bouwen, wijst erop dat de theorie van de tussenruimte meer is dan alleen een wetenschappelijke constructie. Deze theorie verklaarde dat de nationalistische Franse president Charles de Gaulle tijdens de Lege Stoel Crisis in 1965 terug moest keren naar de Europese onderhandelingstafel en supranationale hervormingen van de Europese Economische Gemeenschap, die in het Verdrag van Rome in 1957 waren afgesproken, moest accepteren. De Gaulle werd tot deze stap niet gedwongen door de overige vijf lidstaten maar door de Franse boeren, die - gewend geraakt aan Europese subsidies - vreesden dat de houding van De Gaulle hen in armoede zou storten. De Gaulle zwichtte voor de druk van de boeren, die dreigden niet op hem te stemmen bij komende Franse presidentsverkiezingen. IJzervreter De Gaulle bond in en vond zichzelf gevangen in de Brusselse tussenruimte.

Britse verkiezingen

De Britse verkiezingen van 12 december zijn in feite een tweede referendum en gaan vooraf aan de nieuwe uittredingsdatum van 31 januari 2020. Er is echter een diepgaand conflict in de Britse samenleving tussen aanhangers van de Brexit en die van het Blijven-kamp dat voeding geeft aan de 'tussenruimte-theorie'. De scheidslijnen lopen dwars door politieke partijen, generaties en gezinnen. Bij de Europese verkiezingen in mei eerder dit jaar verloren de establishment-partijen, zoals de Conservatieven en Labour, maar wonnen de partijen flink die elkaars tegenpolen zijn in de Brexit-discussie. De pro-Brexit partij van Nigel Farage won de Europese verkiezingen overtuigend, maar er was tevens winst voor de Liberal Democrats, die tegen een Brexit zijn. Overigens gaven de Europese verkiezingen te zien dat de beide blokken geen meerderheid halen in het Lagerhuis. Wat dat betreft heeft premier Johnson een politieke gok genomen. De verkiezingen op 12 december zouden zo maar zijn politieke einde kunnen inluiden.

Drie scenario's

Mocht het electoraat het pro-Brexit-kamp de meerderheid geven dan zijn de gevolgen vooral voor Europa immens. Zoals gezegd tot 23 juni 2016 had geen enkel tekstboek over Europese samenwerking de optie van een lidstaat die de Unie zou willen verlaten serieus behandeld, laat staan Europese politici of beleidsmakers. Een uittredende lidstaat zal een diepe moreel-politieke crisis veroorzaken bij de achterblijvers, hoewel de tijdelijke voordelen van de lacunes die de Britse uittreding met zich meebrengen hier en daar dankbaar geïncasseerd zullen worden. Het idee dat een Europese lidstaat het voor gezien houdt en uit de integratie-tussenruimte kan ontsnappen, is voor velen in Brussel onbespreekbaar. Niemand die het proces van Europese integratie ondersteund heeft, kan over een eventuele Brexit lichtzinnig heen stappen. In ieder geval zal Europa op de korte termijn zonder Britse militaire en *intelligence*-inspanningen op deze terreinen ernstig verzwakt raken, hoewel Groot-Brittannië wel lid blijft van de NATO.

Wint het anti-Brexit-kamp en kan het een regering vormen, dan kan een nieuwe anti-Brexit regering een nieuw referendum over de Brexit uitschrijven en dat naar haar hand zetten. In dat geval zal Groot-Brittannië op hangende pootjes naar Europa moeten terugkeren en zal derhalve een enorm gezichtsverlies lijden. Als gevolg zal de Britse rol in Europa voorlopig uitgespeeld zijn. Niemand zal de Britten in Europa nog serieus kunnen nemen en het Brexit-gedoe zal de definitieve hegemonie van de Frans-Duitse as in Europa inluiden, wat een deel van de Brexit-aanhangers juist wil voorkomen door uit te treden.

Een derde scenario is het 'doormodderscenario', namelijk geen van de beide kampen zal haar wil kunnen doordrukken en met Brussel tot een overeenstemming kunnen komen, in ieder geval niet op korte termijn. Ook dat zal Groot-Brittannië én Europa in een diepe politieke crisis storten en zal er in Europa weinig of geen respect meer zijn voor de Britse positie.

Het idee dat een Europese lidstaat het voor gezien houdt, is voor velen in Brussel onbespreekbaar

De Franse president Charles de Gaulle. Tijdens de Lege Stoel Crisis in 1965 moest hij terugkeren naar de Europese onderhandelingstafel.
Foto: Wikimedia Commons, Gnotype

De pro-Brexit partij van Nigel Farage won de Britse verkiezingen voor het Europese Parlement overtuigend.
Foto: Wikimedia Commons, Brian Minkoff-London-Pixels

Als het anti-Brexitkamp de verkiezingen wint, zal het een nieuw referendum uitschrijven. Foto: Wikimedia Commons, Ilovetheeu

M1 Abrams tanks per binnenvaartschip naar achterland

Primeur bij Amerikaanse troepenverplaatsing

Tekst: Gertjan van der Wal. Foto's: Mediacentrum Defensie en US Army

Bij de verplaatsing van materieel van de 2nd Armored Brigade uit Fort Hood in Texas naar Duitsland en Polen zijn voor het eerst binnenvaartschepen ingezet. Veertig M1 Abrams tanks van de BlackJacks werden in Vlissingen aan boord gehesen.

Voor het eerst zijn binnenvaartschepen ingezet

Vervoer van rollend legermaterieel per trein is gemeengoed, maar met binnenvaartschepen niet. "Belangrijkste doel van die inzet was het testen van dit transportmiddel vanuit de haven van Vlissingen naar het achterland voor een eenheid als deze", geeft majoor Tom Kievit van Bureau Nationale Operaties aan. Twaalf schepen werden daarvoor in oktober geladen met, naast tanks, andere pantservoertuigen en containers.
De BlackJacks zijn onderdeel van de 1st Cavalry Division en komen onder de vlag van Atlantic Resolve naar Europa. Een deel van de troepen gaat naar Duitsland en een ander deel naar Polen. Ongeveer duizend Amerikaanse militairen maakten een tussenstop in ons land. De rest van de 3.500 man sterke brigade reisde per vliegtuig naar het inzetgebied. De brigade levert gedurende negen maanden een bijdrage aan de verdediging van West-Europa.

M1 Abrams tanks in een binnenvaarschip.

Golfoorlog

De keuze voor de haven van Vlissingen is door de Amerikanen gemaakt. De US Army wilde weten welke alternatieven er in ons land zijn naast Rotterdam en de Eemshaven. Toch is Amerikaans legermaterieel in deze Zeeuwse havenstad niet nieuw. Tijdens de eerste Golfoorlog, begin jaren negentig van de vorige eeuw, maakte de NAVO-partner er al gebruik van als *seaport of debarkation* (SPOD).
"De US Army bracht met de recente verplaatsing de mogelijkheden van deze haven in kaart en testte de logistieke routes vanuit deze locatie", vertelt Kievit. De militairen die het materieel in Vlissingen ophaalden en in colonne naar Polen reden, werden ingevlogen op Eindhoven en verbleven in Woensdrecht. Op die vliegbasis richtte het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) een *life support area* in. Dat gebeurde als onderdeel van de *host nation support*, waar ons land toe verplicht is.
Tijdens de ontscheping van het materieel van de gemechaniseerde brigade werd een groot deel van Verbrugge Terminals in Vlissingen-Oost tot 'tijdelijk militair object' verklaard. Personeel van de Nationale Reserve, 11 Luchtmobiele Brigade, 43 Gemechaniseerde Brigade, en hondengeleiders van de luchtmacht beveiligden het haventerrein.

Een M1 Abrams tank wordt in een binnenschip geladen.

Diepladers

Verder leverde *220 Transportcompagnie* de brandstof en vervoerde Defensie een deel van het Amerikaanse materieel met zo'n twintig diepladers. Die waren afkomstig van het Bevoorrading en Transport Commando (B&TCo) en de Defensie Verkeers- en Vervoers Organisatie (DVVO). "Het merendeel van dat transport vond echter plaats via externe inhuur van onder meer Van der Vlist Transport."
De Koninklijke Marechaussee begeleidde de zeventien colonnes vanuit Vlissingen met in totaal 615 voertuigen over de Nederlandse wegen naar Duitsland. De Koninklijke marine zorgde voor de havenbescherming op en onder water met onder meer duikvaartuigen met duikteams, schepen en kade- en haveninspecties.
De maritieme component van de Explosieven Opruimingsdienst leverde duikers die onder meer naar (geïmproviseerde) explosieven zochten. Snelle patrouilleboten (RHIB's) hielden in de haven tijdens de troepenverplaatsing de klok rond een oogje in het zeil.

Een goederentrein met M577 pantservoertuigen.

Roll-on-roll-off
De Amerikaanse voertuigen en het materieel werden verscheept met drie *roll-on-roll-offschepen*. In totaal worden 85 Abrams tanks en honderden andere voertuigen, waaronder 135 M2 Bradley gevechtsvoertuigen en achttien M109A6 Paladin houwitsers, afgeleverd op de Zeeuwse kade.

Waar de 2nd Armored Brigade naar het achterland trok, ging de Amerikaanse 1st Combat Aviation Brigade in tegengestelde richting. Van Duitsland terug naar hun thuisbasis in Fort Riley in Kansas. Het materieel van deze eenheid werd niet in Vlissingen, maar in Rotterdam ingescheept. Het ging daarbij om zo'n tachtig AH-64 Apache, UH-60 Black Hawk en CH-47 Chinook helikopters.
Deze toestellen vlogen via een tussenstop op Vliegbasis Eindhoven van Duitsland naar een commerciële terminal in het Botlekgebied bij Rotterdam. "Daar zijn ze in schepen geladen. Het overige materieel werd via de weg aangevoerd", blikt de majoor terug. Het merendeel van de 1.700 man personeel van de 1st Combat Aviation Brigade werd teruggevlogen via verschillende vliegvelden. "Hierin speelde Nederland geen rol."

AH-64 en UH-60 helikopters.

Commercieel transport
De helikopters werden door de eigen vliegers van de eenheid naar Nederland gevlogen. Dat was bij de verplaatsing van voertuigen van beide brigades een ander verhaal. Naast binnenvaartschepen werden daarvoor ook treinen en vrachtwagens ingezet. "Het ging daarbij in bijna alle gevallen om commercieel transport", benadrukt Kievit. "Verder zijn er diverse militaire konvooien gebruikt om materieel te verplaatsen. In dat geval werd er gereden met Amerikaanse chauffeurs."
Het personeel van de 1st Combat Aviation Brigade dat betrokken was bij terugverplaatsing naar Fort Riley, werd ondergebracht op de Generaal-majoor De Ruyter van Steveninckkazerne in Oirschot. "Net als de collega's van de gemechaniseerde brigade maakten zij het materieel gereed voor verplaatsing of verscheping."

De medevac-versie van de UH-60 Black Hawk.

Aan Nederlandse kant leverden alle krijgsmachtdelen in oktober en november een bijdrage aan de *host nation support*-operatie. Deze startte op 10 oktober; Vlissingen was 31 oktober afgerond en de Botlek op 11 november. "Het ging onder meer om logistiekelingen, parate eenheden en reservisten voor het bewaken en beveiligen van de havens, maar ook het burgerpersoneel van cateraar Paresto. Diverse teams van de luchtmacht waren verder betrokken bij de helikopteroperatie."

Logistieke uitdaging
Voor het Bureau Nationale Operaties was het lang geleden dat een Amerikaanse Armored Brigade door Nederland trok. "Dat heeft logistiek gezien heel andere uitdagingen dan het verplaatsen van een helikoptereenheid", weet Kievit. 'De grootste zat in de hoeveelheid materieel tijdig over de weg, per rail en via het binnenwater naar Duitsland te krijgen."
Dat is in een druk land als het onze een hele klus, erkent de majoor. "Maar dat lukte door goede coördinatie met alle betrokken partijen." Hij kijkt dan ook tevreden terug. De volgende ondersteuning staat met Defender20 in het vroege voorjaar van 2020 op het programma. Ten minste één complete US Army brigade trekt dan door ons land. *Seaport of debarkation*: Vlissingen.

Voorjaar 2020 trekt ten minste één complete US Army brigade door ons land

Ook bij duisternis gingen de werkzaamheden door.

De slag bij Poltava

Keerpunt in de Grote Noordse Oorlog

Tjeerdjan Nieuwenhuis

Dat het veroveren van Rusland een onbegonnen zaak is, hebben Napoleon en Hitler aan den lijve ondervonden. Misschien minder bekend is dat vóór hen de Zweedse koning Karel XII (1682-1718), in een poging Peter de Grote op de knieën te dwingen, zich op vergelijkbare manier stukbeet op Rusland. In de slag bij Poltava (1709) werd zijn leger vernietigend verslagen, een keerpunt in de Grote Noordse Oorlog (1700-1721).

Zweden was eind 17e eeuw een regionale grootmacht. Het koninkrijk was er vanaf eind 16e eeuw met veel wapengekletter in geslaagd een groot rijk te stichten rondom de Oostzee. Het Zweedse grondgebied strekte zich toentertijd uit van Noorwegen, Finland, Karelië, Estland, Letland tot gebieden in Noord-Duitsland. Deze veroveringen waren opmerkelijk. Zweden was namelijk een tamelijk marginaal en onderontwikkeld land met een relatief kleine bevolking. Onder koning Gustaaf Adolf (1594-1632) had het Zweedse Rijk zich echter opgestoten in de vaart der volkeren. Hij moderniseerde het bestuur van het land, professionaliseerde het leger en voerde een expansieve buitenlandse politiek. Gustaaf Adolf was een groot bewonderaar van Maurits van Oranje (1567-1625), wiens militaire innovaties hij verder perfectioneerde. Hierdoor waren de Zweedse troepen goed getraind en velen malen beter dan de tegenstanders die zij troffen in de vele oorlogen die Gustaaf Adolf en zijn opvolgers voerden.

Het Zweedse Rijk was opgebouwd ten koste van Denemarken, het Pools-Litouwse Gemenebest en het Russische Rijk. Er was geen enkel teken dat deze mogendheden zouden berusten in het verlies van grondgebied en de oppermacht van Zweden in het Oostzeegebied. Voor het Gemenebest en Rusland gold daarbij dat zij weer toegang wilden tot de Oostzee. Zo bezat het Gemenebest slechts één zeehaven, Danzig. Rusland daarentegen over geen enkele, wat de buitenlandse handel ernstig belemmerde. De toenmalige tsaar Peter de Grote (1672-1725), vastberaden om van Rusland een modern Europees land te maken, had daarom zijn oog laten vallen op het Zweedse gebied Ingermanland. In zijn optiek een perfecte plek voor de stichting van een havenstad als 'venster op het Westen'.

De Grote Noordse Oorlog

In september 1699 sloten Frederik IV van Denemarken, de Saksische koning Augustus II van het Pools-Litouwse Gemenebest en Peter de Grote in het geheim een alliantie, met de bedoeling om Zweden tijdens de komende winter gezamenlijk aan te vallen. In hun optiek verkeerde het land in een precaire positie. In 1697 was de Zweedse koning Karel XI (1655-1697) gestorven en opgevolgd door zijn toen veertienjarige zoon Karel XII. Daarnaast rommelde het in West-Europa door een nakende oorlog om de Spaanse successie. Frankrijk, Zwedens belangrijkste bondgenoot, was hierdoor voldoende afgeleid om te voorkomen dat het Zweden eventuele bijstand zou verlenen. Nu Zweden was geïsoleerd en werd geregeerd door een adolescent, vormde dit een perfect moment om toe te slaan, zo was de gedachte. De complotteurs hadden er echter niet op gerekend dat Karel XII ondanks zijn jonge leeftijd een charismatisch leider was en bovenal een militair genie.

Augustus II initieerde de vijandelijkheden door zijn troepen Riga te laten innemen. Dit faalde jammerlijk. Vervolgens bezette Denemarken de provincie Holstein-Gottorp. Karel XII sloeg terug door een grote legermacht bij Kopenhagen aan land te zetten. De dreigende inname van zijn hoofdstad was voor de Deense koning Frederik voldoende om eieren voor zijn geld te kiezen door vrede met Zweden te sluiten. Karel XII stuurde zijn leger vervolgens oostwaarts. Peter de Grote had zijn strijdmacht beleg laten slaan om de stad Narva. In november 1700 leden de Russen aldaar een gevoelige nederlaag nadat 9.000 Zweedse infanteristen onder leiding van Karel XII, gedekt door een sneeuwstorm, de Russische strijdmacht van zo'n 40.000 manschappen overweldigden.

Zweden was eind 17e eeuw een regionale grootmacht

Het Zweedse Rijk tussen 1560 en 1815. Afbeelding: Wikimedia Commons

De Zweden overwonnen de Russen in november 1700 bij Narva. Foto: Wikimedia Commons, Zweeds Nationaal Museum

Karel XII was ondanks zijn jonge leeftijd een charismatisch leider en bovenal een militair genie

Met Rusland militair lamgeslagen had Zweden de handen vrij om zich te richten op het Pools-Litouwse Gemenebest. Gedurende enkele jaren vocht Karel XII op Poolse grondgebied een lange oorlog tegen de troepen van Augustus II. Dit resulteerde uiteindelijk in 1706, na talloze veldslagen en veldtochten dwars door Polen, Litouwen en Saksen, in een solide overwinning voor Zweden met de vrede van Altranstädt. Dit verdrag bepaalde dat Augustus II afzag van de Poolse troon in het voordeel van de Zweedse marionet Stanislaus Leszczynski.

Peter de Grote had onderwijl niet stilgezeten. Na Narva had hij zijn leger gereorganiseerd en op sterkte gebracht met verse rekruten. Terwijl Karel XII campagne voerde in Polen, veroverde hij enkele Zweedse provincies in het Baltische gebied, waaronder Ingermanland. Direct na verovering in 1703 werd aldaar Sint Petersburg gesticht, de latere Russische hoofdstad. Hiermee had Peter de Grote het door hem zo begeerde bruggenhoofd aan de Golf van Finland gerealiseerd. Het is daarom niet verwonderlijk dat hij zijn Zweedse rivaal vrede aanbood, juist op het moment dat Karel zijn troepen klaarstoomde om op te trekken richting Rusland. Peter de Grote bood aan om de door hem veroverde gebieden in het Balticum terug te geven in ruil voor behoud van Sint-Petersburg.

Er waren echter gegronde redenen voor Zweden om niet in te gaan op een dergelijk vredesvoorstel. Behoud van Sint Petersburg zou Peter de Grote de tijd geven om Ruslands machtspositie aan de Finse Golf te versterken, wat vroeg of laat weer tot oorlog zou leiden. Om de veiligheid van het Zweedse bezit in het Balticum voor de lange termijn te garanderen was het nodig om de Russen tot veel verder gaande concessies te dwingen. Voor Karel XII zat er daarom niets anders op dan Peter de Grote op eigen grondgebied op de knieën te dwingen.

Voor Karel XII was er overigens weinig reden om te twijfelen aan het succes van een invasie. Het Zweedse leger was sterker dan ooit. Hij had zo'n 44.000 manschappen tot zijn beschikking, het grootste leger dat Zweden tot dan toe te velde had gebracht. Goed getrainde, door strijd geharde soldaten. Gezien de militaire macht van Zweden rekenden velen in Europa erop dat voor het Kremlin een zware nederlaag in het verschiet lag. In 1708 liet Karel XII zijn leger de Njemen oversteken in de richting van Minsk, van waaruit in het voorjaar een aanval op Rusland werd gelanceerd.

Zweedse invasie

Tsaar Peter de Grote huiverde om het directe gevecht met het Zweedse leger aan te gaan. Keer op keer hadden de Zweden zich op tactisch en operationeel vlak superieur getoond. Het relatief zwakkere Russische leger zou daarom hoogstwaarschijnlijk in de pan worden gehakt wanneer het in een vroeg stadium de strijd aanbond, waarna de weg naar Moskou voor Karel XII open zou liggen. Alvorens de Zweden uit te lokken tot een gevecht, leek het Peter de Grote daarom verstandiger het Zweedse leger eerst te verzwakken door het toepassen van de tactiek van de verschroeide aarde. Vóór de optrekkende Zweden werden dorpen ontruimd en in brand gezet. Oogsten werden afgevoerd, niet geoogste gewassen op het veld verbrand en waterreservoirs vergiftigd. Kortom, alles wat van nut zou kunnen zijn voor de Zweedse invasiemacht, werd vernietigd.

Deze tactiek had grote gevolgen voor de voedselsituatie van het Zweedse leger. Nog op Pools-Litouws grondgebied kampte het met een gebrek aan proviand, een situatie die niet verbeterde naarmate de Zweden verder oostwaarts optrokken. Foerageren leverde zodoende weinig tot niets op. Om in de voedselsituatie te voorzien had Karel XII zijn generaal Lewenhaupt in Koerland bevel gegeven om zich te voegen aan de Zweedse hoofdmacht. Lewenhaupt had zo'n 12.000 manschappen tot zijn beschikking en genoeg proviand voor de gehele Zweedse legermacht om twee tot drie maanden campagne te voeren.

Begin september 1708 was Karel XII opgetrokken tot zo'n 80 kilometer van Smolensk, zonder dat het tot een noemenswaardig gevecht was gekomen met het Russische leger. Onderwijl begon het gebrek aan voedsel een ernstig probleem te vormen voor de voortgang, een situatie die niet ging verbeteren, aangezien de Russen het gebied tot aan Smolensk volledig in as hadden gelegd. Verder oprukken in het door de Russen gecreëerde woestenij had daarom weinig zin en stond gelijk aan zelfmoord, maar ook wachten op Lewenhaupt was geen optie. Zijn colonne van duizenden goederenwagens vorderde zeer langzaam. Karel XII kon zijn leger onmogelijk dagenlang of misschien zelf weken stil laten staan, terwijl foerageren onvoldoende voedsel opbracht. Karel XII had op dat moment nog slechts één optie en dat was om in zuidelijke richting te trekken.

De Russen hadden het gebied tot aan Smolensk volledig in as gelegd

Koning Karel XII trok verder naar het zuiden om contact te maken met de Zaporozje-Kozakken. Foto: frontierpartisans.com

In Oekraïne hoopte Karel XII genoeg voedsel te vinden om zijn voorraden aan te vullen voor een vervolg van de veldtocht. Daarnaast rekende hij op hulp van de kozakkenhetman Ivan Mazepa (1639-1709). De Kozakken-Hetmanaten in Oekraïne hadden onder tsaar Peter de Grote veel aan soevereiniteit ingeleverd. Mazepa hoopte dit te kunnen herwinnen door te breken met het Russische Rijk en de kant te kiezen van Zweden. Karels beslissing om zuidwaarts te trekken pakte echter minder gunstig uit dan gehoopt. Zijn nieuwe bondgenoot slaagde er niet in zijn achterban te overtuigen, slechts een klein deel van de kozakken volgde Mazepa's voorbeeld, terwijl een groter deel trouw bleef aan de tsaar. Ook de voedselsituatie werd er niet door opgelost. Russische troepen hadden na Mazepa's verraad zijn hoofdstad, inclusief graanvoorraad, vernietigd. Tot overmaat van ramp werd de troepenmacht van Lewenhaupt, die door Karels beslissing om zuidwaarts te trekken niet meer werd beschermd, overvallen en buitgemaakt door de troepen van de tsaar. Karels campagne degenereerde tot een overlevingstocht. De strategische situatie verslechterde nog verder toen de winter in trad, een van de strengste van de afgelopen 500 jaar. Sneeuwstormen en strenge vorst eisten een zware tol. Tijdens één decembernacht alleen al zouden zo'n 1.000 mannen zijn doodgevroren.
Karels overlevingsstrategie was om verder naar het zuiden te trekken. Op die manier kon hij contact maken met de Zaporozje-Kozakken, die trouw waren aan Mazepa, of mogelijk zelfs een alliantie sluiten met de Krim-Tataren. Onderweg stuitte hij echter op het Russische fort van Poltava, dat eerst bedwongen moest worden om verder te kunnen trekken. Het beleg van dit fort bood Peter de Grote voldoende tijd om een troepenmacht van ongeveer 50.000 manschappen ten noorden van Poltava samen te trekken om Karel XII uit te lokken voor een gevecht.

Schilderij van de slag bij Poltava door Louis Caravaque. Foto: Wikimedia Commons

De veldslag

Inmiddels was het mei 1709, Karels oorspronkelijke troepenmacht van 44.000 manschappen was op dat moment gereduceerd tot 19.000 man. Een ernstig verzwakt leger dat in de voorbije maanden veel aan slagkracht had moeten inleveren. De cavalerie beschikte over nog maar weinig paarden, buskruit voor de enkele overgebleven kanonnen was schaars en de manschappen waren oververmoeid. Dit betekende echter niet dat Peter de Grote rekende op een gemakkelijk gevecht. In de voorbije jaren hadden hij en zijn generaals lering getrokken uit de Zweedse tactieken op het slagveld. De Zweden pasten bijvoorbeeld veelvuldig hun zogenaamde gå-på tactiek toe. Deze shocktactiek kwam ongeveer op het volgende neer: opgesteld in vier rijen stormde de Zweedse infanterie richting de vijandelijke linie, waarbij op enkele schreden van de tegenstander in rijen van twee een salvo musketten-vuur werd gegeven, om vervolgens een man tot man gevecht aan te gaan. Zweedse infanterie was hiervoor speciaal uitgerust met zwaarden, bajonetten en pieken. Ook de Zweedse cavalerie hanteerde een soortgelijke tactiek. Bewapend met lange zwaarden was het gebruikelijk om het gelid van de tegenstander in een speciale v-vormige opstelling te bestormen. Op het Oost-Europese strijdtoneel was deze agressieve tactiek uitermate succesvol tegen met name de minder gedisciplineerde tegenstanders. Menigmaal werd de vijand uit formatie gebroken en sloeg op de vlucht, zoals bij Narva in 1700.

De Zweden voeren hun gå-på tactiek uit tijdens de slag bij Düna (1701). Foto: Wikimedia Commons, The Bridgeman Art Library

Het Russische antwoord op de Zweedse gå-på tactiek was fortificatie. Peter de Grote liet zijn infanterie- en cavalerie-eenheden uitrusten met spaden en schoppen. Hiermee konden in het veld snel allerlei fortificaties worden opgeworpen ter verdediging tegen een Zweedse charge. Deze tactiek werd ook toegepast bij Poltava. Het Russische leger had zich gelegerd op een plek omringd door bos en moeras, dat slechts benaderbaar was via een nauwe corridor. Juist op die plek liet Peter de Grote een T-vormige fortificatie aanleggen, bestaande uit enkele redoutes. Deze veldschansen moesten fungeren als golfbrekers tegen een Zweedse aanval en flankerend vuur bieden.

Het uniform waarin Karel XII in 1718 sneuvelde. Foto: Wikimedia Commons, Stockholm Museum

Hoewel het Zweedse leger ernstig verzwakt was, bood de situatie Karel XII eindelijk de mogelijkheid om af te rekenen met zijn rivaal. Hij besloot daarom het Russische kamp te bestormen met een verrassingsaanval. In de vroege ochtend van 8 juli 1709 positioneerde de Zweedse troepen zich recht tegenover de redoutes. Vanwege het terrein had Karel XII geen andere optie dan zijn troepen een frontale aanval te laten uitvoeren. Of alle Zweedse officieren op de hoogte waren van de omvang van de veldschansen, is niet geheel duidelijk. Maar de bronnen geven aan dat de orders voor hen niet geheel eenduidig waren. Het hoofddoel was het Russische basiskamp en om daar te komen moest men eerst voorbij de redoutes komen. Voor enkele commandanten was het echter niet geheel duidelijk of de veldschansen eerst bedwongen en ingenomen moesten worden of slechts alleen gepasseerd. Wat dat betreft vervulden de verdedigingswerken hun functie uitstekend. Terwijl een groot deel van de aanvalsmacht de veldschansen passeerden,

verloor een ander substantieel deel van de Zweedse troepen tijd en mankracht aan het innemen van de veldschansen. Toen de dienstdoende commandant Generaal-majoor Roos de zinloosheid van zijn actie besefte, was hij het contact met de rest van het leger inmiddels kwijt. Verblind door de chaos van het gevecht beval hij zijn troepen zuidwaarts terug te trekken om te herpositioneren. Dit bleek een kapitale misrekening, aangezien de Zweedse hoofdmacht de redoutes was gepasseerd en zich ten noorden daarvan bezig was op te stellen voor een aanval op het Russische basiskamp. Roos' infanteriebataljons werden snel achtervolgd en omsingeld door Russische cavalerie en infanterie, waarna hij zich gedwongen zag te capituleren.

Het verlies van Roos' infanterie en de vertraging die de Zweden opliepen door tevergeefs op zijn komst te wachten was een beslissend moment in de slag. Dit bood de Russen namelijk genoeg tijd om zich buiten hun basiskamp in slagorde op te stellen en daarnaast de Zweedse linies te bombarderen met artillerievuur. Peter de Grote had de beschikking over een groot aantal kanonnen van verschillende kalibers die tijdens de veldslag in totaal zo'n 1.400 projectielen op de Zweden afschoten.

Karel XII, die op een brancard de veldslag gadesloeg - hij was enkele dagen eerder bij een verkenningstocht gewond geraakt aan zijn been - had zijn leger in een hopeloze positie gemanoeuvreerd. Hij was het verrassingselement van zijn aanval kwijtgeraakt en zag zich geconfronteerd met een overmacht van ongeveer 22.000 Russische infanteristen. Zijn eigen leger bestond na de overgave van Roos uit nog hooguit vijf- tot zesduizend gevechtsklare infanteristen. Ook zijn cavalerie was aanzienlijk uitgedund. Onderwijl sloeg de Russische artillerie grote gaten in de Zweedse linies. Een laatste wanhoopsaanval werd ondernomen om het tij te keren. Dit was vergeefs. De Russische overmacht was domweg te groot. Terwijl de Russische infanterie verder voorwaarts trok braken de linies, waarna de Zweden het op een lopen zetten.

De Grote Noordse Oorlog was het begin van bijna drie eeuwen Russische dominantie in Oost-Europa

Slotbeschouwing

Met de nederlaag bij Poltava verloor Karel XII het initiatief in de Grote Noordse oorlog. De anti-Zweedse coalitie, die Karel XII in de afgelopen jaren vakkundig om zeep had geholpen, werd nieuw leven ingeblazen. Denemarken, Saksen, Polen-Litouwen en zelfs Pruisen verklaarden Zweden opnieuw de oorlog. Karel XII kon gevangenneming door de Russen ontlopen door met een kleine groep handlangers naar de Ottomaanse grens te vluchten, waar hij in de stad Bender tot 1714 in ballingschap verbleef.

De Grote Noordse Oorlog woedde na Poltava nog een decennium. Karel XII probeerde na zijn ballingschap wanhopig het tij te keren, maar stierf aan het front in 1718. Uiteindelijk werd met de vrede van Nystad in 1721 de oorlog beëindigd. Met dit verdrag verloor Zweden haar Baltische provincies en de hegemonie rond het Oostzeegebied. Meer in het bijzonder was dit het begin van bijna drie eeuwen Russische dominantie in Oost-Europa, waaraan pas zo'n dertig jaar geleden een einde kwam.

Het lichaam van de gesneuvelde Karel XII wordt teruggebracht naar Zweden. Foto: Wikimedia Commons, Zweeds Nationaal Museum

Column

China als ‘nabije Arctische staat’

Mr. drs. C. Homan

Eerder dit jaar opperde de Amerikaanse president, Donald Trump, het idee Groenland te kopen. Europa reageerde tamelijk lacherig en de Deense premier, Mette Frederiksen, verwierp het denkbeeld direct en noemde het onaardig (‘nasty’). Voor Trump reden om zijn voorgenomen staatsbezoek aan Denemarken af te zeggen.

Niettemin verdient Groenland serieuze aandacht. Er zijn de afgelopen jaren immers belangrijke geopolitieke veranderingen in het Noordpoolgebied opgetreden. Dit vooral ten gevolge van de opwarming van de aarde, die in de *Arctic* tweemaal zo snel gaat als op de rest van de planeet. Ten gevolge hiervan is er sprake van een toegenomen assertiviteit van Rusland in de regio. Belangrijker is echter dat de aanwezigheid en invloed van China in dit deel van de wereld op de lange termijn steeds groter wordt.

China

Onder het motto dat China een vijfde van de wereldbevolking vertegenwoordigt, eist Beijing een belangrijke rol bij de ontginning van de rijke voorraad olie-, gas- metaal- en mineralenreserves die de *Arctic* herbergt. In het Noordpoolgebied bevinden zich onder meer naar schatting 30% van de reserves aan gas en 13% aan olie in de wereld. Beijing is in het bijzonder geïnteresseerd in de Noordelijke Zeeroute als Polaire Zijderoute, die langzamerhand gedurende delen van het jaar toegankelijk wordt. De route loopt langs de Russische noordelijke kustlijn. De tocht voor Chinese schepen naar Europa wordt dan een derde korter dan via het Suezkanaal.

China publiceerde in januari 2018, zijn eerste witboek over de *Arctic*. Het land beschrijft zichzelf als een ‘Nabije Arctische Staat’, ook al ligt het ver verwijderd van de Noordpool. Het witboek voorziet tevens een ‘Polaire Zijderoute’, geïntegreerd in het grotere Belt and Road Initiative (BRI). Het BRI is een ambitieus project waarbij China infrastructuur aanlegt die het met landen in Azië, Noord-Afrika en Europa verbindt. Doel is de Chinese handel en economische groei te stimuleren en de invloed in de wereld te vergroten.

Rusland, de enige BRI-partner onder de acht Arctische naties, ondersteunt over het algemeen de Chinese betrokkenheid met de *Arctic*. China springt namelijk in het gat dat ontstaan is door de sancties die Westerse landen tegen Rusland afkondigden na de annexatie van de Krim in 2014. Om zich te verzekeren van een actieve rol bij de ontwikkeling van de *Arctic* zit China sinds 2013 tevens als waarnemer bij de Arctische Raad.

Groenland

China probeert tevens voet aan wal te krijgen in de Arctische landen. Zo is China reeds aanwezig in Spitsbergen, IJsland, en Groenland. Beijing is in het bijzonder geïnteresseerd in Groenland. Zo is China voornemens de talrijke bodemschatten op en voor de kust van Groenland te ontsluiten. Het eerste grote Chinese mijnbouwproject voor ijzererts wordt al uitgevoerd. Chinese bedrijven nemen ook al deel aan een gigantisch project voor de winning van zeldzame aardmetalen. Andere grondstofwinningsprojecten in Groenland betreffen zink en koper. China aast vooral op de bodemschatten van Groenland om zijn groeiende industriële macht ook in de toekomst veilig te stellen.

De Europese Commissie heeft inmiddels een akkoord met het landsbestuur van Groenland ondertekend, waarmee is gewaarborgd dat het bedrijfsleven in de EU de toegang tot de bodemschatten niet kwijt raakt.

Het eiland in kwestie telt amper 57.000 inwoners. Ruim 80% van het land zit (nog) bedekt onder ijs. Groenland vormt een deel van Denemarken, al dwong het in 1979 een zekere autonomie af. Toch blijven de portefeuilles van Buitenlandse Zaken, Defensie en Financiën, de politie en het gerecht, de verantwoordelijkheid van de Deense regering. Kopenhagen stopt het eiland jaarlijks zo’n 3,5 miljard Deense kronen (470 miljoen euro) aan subsidies toe. De Groenlandse politiek steunt echter de Chinese plannen en hoopt door de samenwerking met de Chinezen de economische basis te leggen om in 2021 onafhankelijk te worden van Denemarken.

De Deense premier, Mette Frederikse, noemde Trumps aanbod ‘nasty’.
Foto Wikimedia Commons, News Oresund

China probeert voet aan wal te krijgen in de Arctische landen

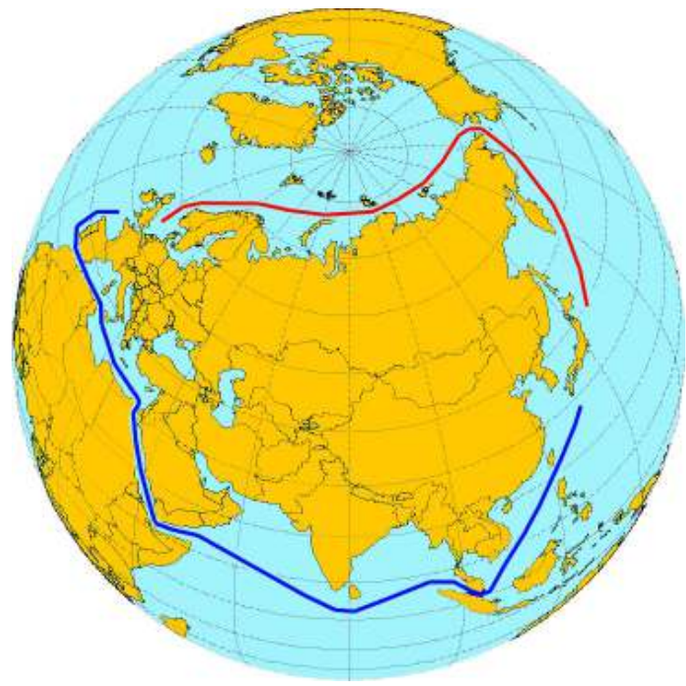

De tocht voor Chinese schepen naar Europa via de Noordelijke Zeeroute is een derde korter dan via het Suezkanaal.
Afbeelding: Wikimedia Commons, Bestalex

Chinese arbeiders op Groenland. Foto: Danish Institute for International Studies

Rusland en China werken samen in de Arctic. Foto: en.kremlin.ru

Samenwerking

Rusland en China zijn een partnerschap begonnen omdat zij weten dat ze alleen tezamen het Westen kunnen beconcurreren. Het partnerschap biedt tevens soelaas voor de behoeften van beide landen. China heeft behoefte aan energie en Rusland is economisch afhankelijk van de export van fossiele brandstof. Rusland heeft bovendien zelf onvoldoende kapitaal om de aanleg van steunpunten in de Noordelijke Zeeroute te financieren. Ook heeft het Chinese investeringen nodig om de natuurlijke rijkdommen onder de permafrost te verkrijgen. China heeft ook cruciale financiële steun gegeven aan het enorme aardgasproject op het Jamal-schiereiland.

Rusland en China kunnen alleen tezamen het Westen beconcurreren

NAVO

Groenland en Amerikaanse belangen zijn al lang verstrengeld. Op het eiland ligt de meest noordelijk gelegen Amerikaanse militaire basis. De Thule Basis is een goed voorbeeld van samenwerking in de *Arctic*. Het herbergt ongeveer vierhonderd Denen, vijftig Groenlanders, drie Canadezen en 140 Amerikanen.

De *Arctic* is van belang voor de veiligheid van de NAVO. De bondgenootschappelijke Arctische kuststaten hebben echter verschillende meningen over de strategie van de NAVO voor de *Arctic*. Noorwegen heeft de meeste parate militairen in de *Arctic*. Het land beschouwt de regio als de onbewaakte flank van de alliantie en spoort voortdurend andere lidstaten aan goed geïnformeerd en gevecht gereed te zijn. De 50.000 militairen tellende NAVO-oefening Trident Juncture tijdens het najaar van 2018 onderstreepte het belang van deze flank voor de NAVO.

De belangrijkste zorg van de NAVO op korte termijn is de reactivering van Russische militaire faciliteiten in de regio als onderdeel van militaire modernisering. Zo herstellen de Russen militaire bases langs de noordelijke kust en moderniseren ze hun nucleaire onderzeeboten. Een mogelijk verklaring voor de Russische inspanningen in de regio is het feit dat het grootste deel van de Russische marine, de Noordelijke Vloot, in de *Arctic* is gestationeerd.

Thule Basis op Groenland is de meest noordelijk gelegen Amerikaanse militaire basis. Foto: USAF, Tech Sgt David Buchanan

Ten slotte

Zoals hiervoor beschreven gaat de *Arctic* zich langzaam maar zeker bevinden in een centrum van economische activiteiten en investeringen. Het is een knooppunt voor schepen, een doorvoerweg in gebieden van strategisch belang, en tevens een militair knelpunt. Het gebied verbindt Russische olie- en gasindustrieën met Aziatische markten en in China gefabriceerde goederen met Europese markten. Bovendien biedt het de Russische Noordelijke Vloot toegang tot de Atlantische zeeverbindingen. Het beveiligen van de zeeverbindingen is voor de gehele alliantie van vitaal belang. De ontwikkelingen in de *Arctic* vereisen dan ook dat de NAVO, ten minste, over de capaciteit en middelen beschikt om de ontwikkelingen in de *Arctic* te monitoren en te evalueren.

Er bestaan in het Westen tevens zorgen over de Arctische strategie van China. Het beschouwt deze vaak , tezamen met de Russische militarisering van de *Arctic*, als een tweevoudige dreiging. De NAVO zou zich met zijn maritieme presentie in het Hoge Noorden dan ook niet moeten beperken tot Rusland, maar eveneens met China rekening moeten houden.

De Russen moderniseren hun nucleaire onderzeeboten. Foto: Wikimedia Commons, Ildus Gilyazutdinov

Sandd
Port betaald
Port payé

ONAFHANKELIJK DEFENSIEMAGAZINE
UITGAVE VAN DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE VERENIGING 'ONS LEGER'

ARMEX

Voor een krijgsmacht die ertoe doet!

De zorg voor een deugdelijke krijgsmacht was in 1912 aanleiding om de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger' op te richten. De onverantwoord grote bezuinigingen van de laatste decennia tonen aan dat we ons nog steeds zorgen moeten maken, ondanks dat recent de eerste voorzichtige stappen zijn gezet om het vermogen van de krijgsmacht te repareren. De Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger' zet zich daarom ook in onze tijd in voor een krijgsmacht die er toe doet!

Zij spant zich in voor een breed draagvlak voor onze krijgsmacht in de samenleving en draagt die boodschap uit naar de politiek, de industrie, de wetenschap en de media. Daarnaast toont zij zich betrokken bij uitgezonden militairen en hun relaties.

De vereniging organiseert tal van activiteiten zoals lezingen en bezoeken aan militaire locaties. Ook heeft zij een bijzondere universitaire leerstoel en kent zij de Prins Mauritsmedaille toe aan personen of organisaties, zowel binnen als buiten de krijgsmacht, die zich verdienstelijk hebben gemaakt voor de krijgsmacht.

Voelt u zich betrokken bij de krijgsmacht en ondersteunt u onze doelstelling, wordt dan lid van de Koninklijke Nederlandse Vereniging 'Ons Leger'. Meer bijzonderheden kunt u vinden op onze website: https://onsleger.nl/.